

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE GARİP BEY ADLI ALEVİ DEDESİNİN TRABLUSGARP'A SÜRÜLMESİ*

Alawite Leadership Named Garip Bey Exiled to Tripoli In The Period of
2th Abdulhamid

Aziz ALTI**

Öz

19. yüzyılda Çorum'a bağlı Alaca (Hüseyinabad) kazası bünyesinde yoğun bir Alevi nüfusunu barındırmaktadır. Alaca'da ikamet eden Dede Garkın ocağı dedelerinden Garip Dede, burada irşat faaliyetlerini sürdürmüştür. Bölgede nüfuzlu ve etkin olan Garip Dede'nin bazı faaliyetleri merkezi otoritenin dikkatini çekmiş ve yapılan tahkikat neticesinde Garip Dede'ye çeşitli suçlamalar isnat edilmiştir. Bu ithamlar arasında Garip Dede'nin devleti mali açıdan zarara uğratması, kanun kaçaklarını barındırması ve taliplerinden "dedelik hakkı" adı ile para toplaması gibi maddeler öne çıkmaktadır. Soruşturma neticesinde Garip Dede'nin suçlu olduğu hükmü verilerek Trablusgarp'a sürgün edilmiştir. Siyasi otorite tarafından Trablusgarp gibi uzak bir yerin seçilmesi bilinçli olarak tercih edilmiştir. Alaca ve çevresinin yoğun bir Alevi nüfusu barındırması ve Garip Dede'nin bu topluluk üzerindeki tesirinden çekinen Devlet onun bu bölgede kalmasını sakıncalı bulmuş ve onu Trablusgarp'a sürgün etmiştir. Garip Dede sürgün günlerinde çok sıkıntı çekmiş hatta sağlık durumu bozulmuştur. Garip Dede'nin sürgünde olmasından dolayı ailesi de başsız kalmış ve geçinmekte zorlanmıştır. Garip Dede ve ailesi gerçekleştirilen bu sürgüne itiraz ederek Garip Dede'nin masum olduğunu savunmuşlardır. Garip Dede'nin ve ailesinin girişimleri merkezi otorite tarafından haklı görülerek Garip Dede affedilmiş ve memleketine geri dönmüştür. Ele alınan çalışmada Garip Dede'nin kim olduğu, sürgün edilme sebepleri, sürgün olayı, sürgünde yaşadıkları, affedilmesi için verdiği mücadele ve memleketine geri dönüş süreci işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, II. Abdülhamid, Garip Dede, Trablusgarp, Alevi/Kızılbaş.

Abstract

In the 19th century, there were a large Alawite population living in Alaca town in **Çorum**. Garip Dede, one of the Dede Garkın *ocak*'s (alawite institution-hearth) *dede* (alawite leadership) residing in Alaca (Hüseyinabad), had continued his activities there. Some of the activities of Garip Dede, which was influential and effective in the region, attracted the attention of the central authority and as a result of the investigation, various accusations were imposed on Garip Dede. Among these accusations, items such as Garip Dede's financial damage to the state, hiding outlaws and collecting money under the name of "alawite leadership's right" come to the fore. As a result of the investigation, Garip Dede was found guilty and exiled to Tripoli. The election of a remote place such as Tripoli is deliberately chosen by the political authority. Alaca and its surroundings have a dense Alawite population and afraid of Garip Dede's influence on this community; the State found it objectionable for his to stay in this region and exiled him to Tripoli. Garip Dede troubled a lot in his exile days and even his health was deteriorated. Because Garip Dede was in exile, his family was also headless and they had a hard time making a living. Garip Dede and his family objected to this deportation and claimed that Garip Dede was innocent. The efforts of Garip Dede and his family were justified by the central authority and Garip Dede was forgiven and returned to his hometown. In the study, the reasons for the exile of

* Geliş Tarihi: 29.01.2020, Kabul Tarihi: 26.03.2020. DOI: 10.34189/hbv.94.003

** Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Tarih Bölümü Tunceli/Türkiye, azizalti@munzur.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-00025009-9438>.

Garip Dede, biography of Garip Dede, the exile event, experiences during the exile period, struggle for forgiveness, and the process of returning to his hometown were examined.

Keywords: Ottoman Empire, Abdulhamid II, Garip Dede, Tripoli, Alawite/Qizilbash.

1. Giriş¹

II. Abdülhamid ve zamanı Osmanlı tarihi içerisinde hala en çok konuşulan ve üzerinde çalışmalar yapılan dönemlerden biridir. 1876 yılında 34. Osmanlı padişahı olarak tahta çıkan II. Abdülhamid, tahttan indirildiği tarih olan 1909 senesine kadar ülkeyi yönetmiştir. Saltanatı boyunca izlediği politika ve ülkede ihdas ettiği kurumlarla hala adından çokça söz ettiren II. Abdülhamid, kendisinin faaliyetlerini destekleyen kişilerce “Ulu Hakan”, izlediği siyaseti eleştiren muhalifler tarafınca ise “Kızıl Sultan” olarak adlandırılmıştır.

Çakmak, II. Abdülhamid döneminde reform, merkezileşme ve güvenlik gibi ön plana çıkmış olan temel argümanların Kızılbaş/Alevi siyasetinin belirlenmesinde etkili olduğunu belirtmiştir (Çakmak, 2019: 34). II. Abdülhamid tarafından uygulanmaya çalışılan Panislamizm politikası neticesinde Kızılbaşlara/Alevilere karşı izlenecek tavır da ortaya çıkıyordu. II. Abdülhamid, Panislamizm politikası neticesinde toplumda İslami esasların yaygın olmasını amaçlamıştır. Din adamlarına önem verilmiş, fıkıh ve hadis kitaplarının devletçe basılıp halka ücretsiz ya da bir miktar para karşılığında verilmesi uygulaması olmuştur. Bu dönemde Şii vatandaşların Sünni inanca geçmesi için de yoğun faaliyetler yürütülmüştür (Eraslan, 2011: 426-427). II. Abdülhamid döneminde uygulanmaya çalışılan Panislamizm politikası çerçevesinde Sünni grup dışındaki gruplara yönelik şüpheli tutum daha da katılaştırmıştır (Selçuk, 2017: 42). Devlet, heterodoks kitlelerin kendi nezdinde toplumun eşit ve saygın bir kesimini temsil edebilmesi için “Sünni” olmayı şart koşuyordu (Karademir, 2014: 388-389). II. Abdülhamid’in İslami politikasının temelinde resmi mezhep olan Sünni/Hanefi inanç vardı. II. Abdülhamid döneminde devlet adamları tarafından Kızılbaşlar/Aleviler hakkında tutulan raporlarda bunlar, sorunlu bir topluluk olarak tanımlanmış (Akpınar, 2015: 217-218) ve hatta bazı bölgelerde Kızılbaşların nüfuslarının tespit edilmesi için çalışmalar yapılmıştır² (Deringil, 2002: 95). Devlet ricalinden Memduh Paşa, Yozgat sancağında bulunan Kızılbaş/Alevileri ele alırken, Bekir Sıtkı Paşa Tokat ve çevresindeki Kızılbaş/Alevileri inceleyerek raporunu kaleme almıştır (Alandığı, 2015: 233-238). Devlet erkânı kendince Kızılbaş sorununa karşı bir reçete çıkararak bunu uygulamaya çalışmıştır. Sadrazama göre bu mesele esasen cehaletten ileri gelmekte gerek söz konusu yerde gerekse halkın önemli bir çoğunluğunu meydana getiren ve Kızılbaş namıyla bilinen Mamuretülaziz, Erzurum ve Sivas vilayetlerinde bulunan halkın cehaletten kurtarılması için kamu okullarının sayısı artırılmalı, uygun görülen ulema gerçek dini akideleri halka telkin etmelidir. Bu durum, Ankara vilayeti ile burada sözü edilen diğer vilayetlere telgrafla ifade edilmiş, nerede, ne kadar ilkokul açmak gerektiği Maarif Nezareti ile de görüşülmüştür. Belgelere göre, söz konusu coğrafyada yaşayan Bektaşî ve Kızılbaşların akidelerinin düzeltilmesi ve

bozguncu faaliyetlerinin giderilmesi dinen ve siyaseten zorunlu olup bunun için en önemli husus, kamu eğitiminin artırılması olarak bir siyaset belirlenmiştir (Yılmaz, 2018: 108-109).

Sultan Abdülhamid'in Panislamizm politikası ile Sünni-Hanefi merkezli bir anlayış geliştirdiği ve Pan-Sünni³ bir düşünceyi ön plana çıkardığı ileri sürülmektedir. Bu dönemde Osmanlı siyasi otoritesi Sünni dini liderlerine teveccüh göstermiş, fakat Alevi dedeleri ile seyitlerini görmezden gelmiştir. Nitekim bu durum sultanın İslamcılık politikasını Sünnilik üzerinden inşa ettiğine yönelik emareyi güçlendirmiştir. Sultan ve etrafındakiler, bu çerçevede Sünni Kürt şeyhlerini Ekâbir-i İslam (İslam'ın büyükleri) olarak yüceltmeyi tercih etmiş, Kızılbaş/Alevi seyitlerini ise halkın cehaletinden faydalanan, halkı yalan ve hilelerle sömüren kişiler olarak tasvir etmiştir (Örs, 2019: 239-240). Çakmak'ın ifadesine göre Kızılbaş/Alevilere karşı takip edilen siyaset bakımından bu dönemi geçmiş dönemlerden ayıran özellikler mevcuttu. Geçmişte Kızılbaşlara yönelik uygulanan fiziksel şiddet bir kenara bırakılarak uygulamaya çalışılan merkezîyetçi anlayış çerçevesinde Kızılbaşları Sünniliğe entegre ederek makul bir tebaa ortaya çıkarmaya çalışılmıştır. Devlet, klasik dönemin mantığıyla Kızılbaşlardan vergi ve asker temininin ardından onların kendi hallerinde kalmalarına müsaade etmeyerek tashih-i akaid siyasetiyle topluluğa nüfuz etmeye çalışmıştır (Çakmak, 2019: 35).

2. Garip Dede Kimdir?

Dedekargın⁴ aşiretine mensup olan bireylerin Malatya'dan Alaca'ya yerleşmeleri 19. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Dedekargın aşiretinin Alaca'yı tercih etmesinin en önemli sebeplerinden birisi Dede Garkın ocağının talibi olan Şeyh İbrahim ve Ali Seydi ocak mensuplarının 18. yüzyılda buraya gelmeleridir (Dedekargınoğlu, 2016: 41).

Garip Dede, Çorum sancağının Hüseyinabad (Alaca) nahiyesinin (bazı vesikalarda kaza olarak geçmekte) Camili Kebir⁵ köyünde yaşayan ve Dedekargın aşiretine mensup bir kişidir (DH.MKT. 803/26). Babasının adı ise Hüseyin'dir (Y.MTV. 284/63). Ocakzade olmasından ötürü burada dedelik vazifesini de yürütmektedir (DH. MKT. 803/26). Evlad-ı resul olduğundan "Dede" unvanıyla zikredilirken ayrıca boy beyi olduğu için de "Bey" unvanıyla da ifade edilmiştir (Dedekargınoğlu 2012: 63). Bazı belgelerde ismi "Garip Bey Dede", "Garip Galip Bey" şeklinde geçmektedir (Y.MTV. 284/63). Garip Dede kendini Dedekargın aşiretinden emlak, arazi ve hayvanat sahibi ve çiftçi olarak tanımlamıştır (Y.MTV. 284/63).

8 Ocak 1906 tarihli vesikaya göre Garip Dede 45 yaşındadır (Y.MTV. 284/63). Bu tarihlendirmeye binaen Garip Dede 1861 yılında doğmuştur. Garip Dede'nin torunu olan Hüseyin Dedekargınoğlu'nun bizimle paylaştığı Alt-Üst Soy belgesinde Garip Dede, 01.07.1855 doğumludur. Büyük Camili köyünde doğan Garip Dede'nin adı "Karip" şeklinde kaydedilmiştir. Arşiv vesikalarından babasının adının Hüseyin

olduğunu öğrendiğimiz Garip Dede'nin Alt-Üst Soy belgesinden anne adının Safiye olduğunu görmekteyiz. Resmi kayıtlara göre 1855 yılında gözlerini hayata açan Garip Dede 27.04.1933 tarihinde 78 yaşındayken hakka yürür.

Aşağıdaki resimde görüleceği üzere Garip Dede, tabiri caizse sıradan bir dede değildir. Giyiminden anlaşılacağı üzere son derece modern görünümlü birisidir. Garip Dede'nin hem mali durumunun iyi olması hem de nüfuzlu bir şahsiyet olmasının bunda payı büyüktür. Öyle ki Çerkez Ethem, anılarında Garip Dede'yi Anadolu'daki Alevilerin ruhani lideri olarak tanımlamıştır (Çerkez Ethem, 1993: 93). Garip Dede elbette Anadolu'da yaşayan tüm Alevilerin ruhani lideri değildi. Fakat Çerkez Ethem, Garip Dede'nin siyasi ve ekonomik gücüne binaen bu ifadeyi kullanmış olmalıdır.

Garip Dede (Sol tarafta sandalyede oturan) (Dedekargınoğlu, 2012: 97).

3. Garip Dede'nin Ailesi

1904 yılına ait vesikada kaydedildiğine göre Garip Dede'nin aile fertleri arasında şu kişiler vardır. Eşleri Zübeyde ve Maide⁶, 7 yaşında kızı Fatma, 3 yaşında oğlu Haydar, 9 yaşında oğlu Hüseyin, 1 yaşında kızı Hava, 2 yaşında kızı Medine, 5 yaşında kızı Hüsnüye, 6 yaşında oğlu Rıza, 10 yaşında oğlu Beşir, Halil'in karısı Şehriman, 4 yaşında kızı Hatice, 7 yaşında kızı Emine, 2 yaşında oğlu İbrahim, Yusuf, oğlu Veli ve Hüseyin'in karısı Hatice'dir (DH.MKT. 803/26). Görüldüğü üzere Garip Dede'nin ailesi 17 kişiden meydana gelmekteydi. Belgenin tarihinden yola çıkıldığında çocuklarının doğum tarihlerine ulaşabilme imkânı da gözükmemektedir. Aleviliğin yol ve erkânında çok eşlilik uygun görülmemiş ve hatta eşi yaşadığı halde bir evlilik daha yapan kişilere yaptırım uygulanmıştır.⁷ Hüseyin Dedekargınoğlu, Garip Dede'nin iki eşinin olmasını istisnai bir durum olarak ifade ederek gerçekleştirilen bu evliliğin aile içinde mücbir sebeplerden ötürü yapıldığını ve ilk eşinin de rızasının alındığını belirtmiştir (KK).

4. Garip Dede'nin Köyüne Cami ve Okul Yapıtırılması

Garip Dede'nin köyü, Hüseyinabad nahiyesine bağlı Camili Kebir köyüdür. 19. yüzyılın başların köyün adı Kışlak olarak geçmekte iken 1813'te Dedekargınlının bu köye yerleşmeleriyle köyün adı "Dedegarkın" olarak değişmiştir. 1892-95 yılları arasında köye büyük bir caminin yaptırılmasının ardından köyün adı Büyük Camili (Cami-i Kebir) olarak anılır (Dedekargınoğlu 2016: 41-42). Ancak Hüseyin Dedekargınoğlu'nun bizimle paylaştığı dokümanda 1975 senesinde köyün adının Dedekargın olarak geçtiği görülmüştür.⁸ Böylece köy için bu tarihe kadar hem Büyük Camili hem de Dedekargın adının kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Çorum'un Hüseyinabad nahiyesinin çoğunluğu Kızılbaş olduğu için bunların inançlarını düzeltmek amacıyla köylerde mescitler ve okullar açılarak buralara öğretmen ve imamların gönderilmesi planlanmıştır (DH.MKT. 803/26). Devlet, öğretmenler ve imamlar aracılığıyla Kızılbaşların Sünniliğe geçmelerini sağlamak istemiştir. Ancak Camili Kebir köyündeki caminin ve okulun devlet tarafından değil Garip Dede'nin amcası Hacı Mehmet Bey tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir. Hüseyin Dedekargınoğlu, Hacı Mehmet Bey'in bu girişimini merkezi otoriteyle iyi bir ilişki sürdürebilmek amacıyla siyaseten yaptırıldığını belirtmiştir (KK).

Arşiv vesikalarına göre ise Çorum'un Hüseyinabad nahiye merkezine biri erkek diğeri ise kız olmak üzere 2 adet ilkokul yapılmıştır. Ayrıca buraya bağlı olan Camili Kebir köyüne de bir adet cami ve okul inşa edilmiştir. Yapılan cami ve okulların ismine padişahın adının verilmesi için Çorum mutasarrıfı Ankara Vilayetine, Ankara Valisi de 6 Mart 1901 tarihinde ismin verilmesi hususunda merkeze izin talep eden bir yazı göndermiştir (DH.MKT. 2466/107; İ.DH 1382/41). Padişahın isminin okul ve camiye verilmesinin uygun olup olmayacağı hakkında görüş bildirmeleri için Evkâf-ı Hümâyün ve Maârif Nezâretlerine iletilmiştir (BEO 1647/123495; DH.MKT. 2482/77). Talebin bürokraside görüşülmesinin ardından nihai karar 16 Nisan 1901 tar-

ihinde İrade-i Seniyye'nin verilmesiyle camiye ve okullara padişahın ismi verilmiştir (İ.DH 1382/41). 1902 yılı kayıtlarına göre, Camili Kebir köyündeki okulda 67 erkek ve kız öğrenci vardır (Yıldız-Ayhan, 2016: 147).

II. Abdülhamid'in cami ve okul aracılığıyla Kızılbaş yerleşim birimlerini Sünnileştirme çabası yalnızca Alaca'da uygulanmamış farklı bölgelerde de bunun örnekleri görülmüştür. Ordu ve çevresinde yaşayan Çepni Türkmenlerini Sünnileştirmek amacıyla ilkokul ve rüştiyenin yanı sıra medreselerin açılması için girişimlerde bulunulmuştur (Selçuk, 2011: 75). Sultan, Kızılbaşların genç nesline ulaşabilmek adına ulema yönetiminde faaliyet gösteren okullara destek vermiştir. Açılacak olan okullar sayesinde Kızılbaşların yaşadığı alanlarda misyonerlik faaliyetlerini yürüten kişilerin etkileri de ortadan kaldırılmak istenilmiştir (Georgeon, 2006: 316).

5. Garip Dede'ye Yöneltilen Suçlamalar

Çorum'un Hüseyinabad (Alaca) kazasında ikamet eden Garip Dede, hem dedelik vazifesini yürütmekte hem de tarım ve ticaret faaliyetlerinde bulunmaktadır. Ancak Garip Dede hakkında yapılan ihbarlar onu zan altında bırakmış ve yerel idarecilerin dikkatini üzerine çekmiştir. Öyle ki gerçekleşen bir ihbarda Garip Dede'nin evinde üç sandık cephane, elli kadar Martin tüfeği, otuz beş revolver bulunduğu bilgisi gelmiştir. Güvenlik ve sosyal huzur gerekçesiyle bu tarz ihbarlara kayıtsız kalmayan devlet, bölgeye en yakın kolluk kuvvetlerini göndererek durumu teftiş etmiştir (BEO 2176/163165⁹). Garip Dede'ye isnat edilen suçlamalar sadece bununla kalmamış aşağıda maddeler halinde öne çıkan bazı nedenler sıralanmıştır.

1. Tasarruf ettiği emlak ve arazinin vergisini eksik ödemesi (DH.MKT. 803/26).
2. Hüseyinabad nahiyesinin köylerinde ikamet eden ve Bektaşiliğe mensup erkeklerden "dedelik hakkı" adı altında on ikişer kuruş para alması (DH.MKT. 803/26).
3. Köylülerin resmi kayıtlardaki vergi miktarlarını söylemeyerek onlardan fazla para alması (DH.MKT. 803/26).
4. Kendi ticaretinde kullandığı adamını çiftçi gibi göstererek temettü vergisinden kurtarması (DH.MKT. 803/26).
5. Bir takım asker kaçaklarını istihdam ederek kendi işinde kullanması (DH.MKT. 803/26).
6. Okul ve cami olarak yaptırılan binaları zahire ambarı olarak kullanması (DH.MKT. 803/26).
7. Aşiret kızlarının nikâhını kıyması neticesinde sekizer, onar lira para alması (DH.MKT. 803/26).
8. Köylerde bulunan kişilerin pek çoğunda silah olması ve Yozgat'taki Ermeni olaylarında Ermenilere tarafgirlik yapmaları (DH.MKT. 803/26).

9. Belgeler haricinde yapılan sözlü mülakat neticesinde farklı bir nedene daha ulaşılmıştır. Garip Dede'nin torunlarından olan Hüseyin Dedekargınoğlu bu nedeni şöyle açıklamıştır. Garip Dede, Alaca Redif taburu için bir ziyafet vermiş ve yemeğin ardından oradaki kalabalık “padişahım çok yaşa” yerine “Garip Bey'im çok yaşa” naralarını atmışlardır. Garip Dede'den haz etmeyen bazı kişiler bu durumu Garip Dede'nin aleyhine gelişmesi için merkeze jurnallemiş ve bu sebepten ötürü hakkında tahkikat başlatılmıştır (KK).

Garip Dede'ye yapılan suçlamalara bakıldığında, ilk göze çarpan nokta ekonomik olarak Devlet'i zarara uğratması iddiasıdır. İkinci olarak Alevilik ritüellerine yönelik ithamlar vardır. Alevi inanç-toplumsal mekanizmasının omurgasını ocakların başında olan dedeler ile onlara inanç ve otorite olarak tabi olan talipler oluşturmaktadır. Taliplerin kendi başlarına Alevi yol-erkânını yürütmeleri ve belli başlı ibadet ve ritüelleri yapmaları mümkün değildir (Yıldırım 2018: 228). Devlet, Alevilerin inanç dünyasının dinamiklerini tam olarak bilmediği için bazı durumları farklı algılayabiliyordu. Özellikle nikâh kıyma ücreti ya da talipleri tarafından Dede'ye verilen paralar Devlet'in dikkatini çekmiştir. Talipler tarafından kendilerini görgüden geçiren dedelere, bu hizmeti karşılığında gönüllülük esasına dayalı olarak miktarı sabit olmayan maddi bir karşılık verilirdi. Bu genel itibarıyla para olup yöreye göre mürşit hakkı, kara kazan akçesi, çerağ hakkı, adak akçesi ve dem akçesi gibi değişik isimlerle adlandırılıyordu (Maden 2013: 203). Bu yüzdendir ki Garip Dede aslında yüzyıllardır süre gelen bu geleneği devam ettirmiştir. Zaten bölgede “hakkullah” alan tek kişi Garip Dede değildir. 1889 yılında Hacı Bektaş Veli tekkesi şeyhi Çelebi Cemaleddin Efendi'nin Hüseyinabad nahiyesine gelerek köyleri dolaşp, buralardaki Bektaşilerden hediye adı altında nakit para ve çeşitli eşyalar toplaması da şikâyete konu olmuştur (Maden 2013: 203, 266).

Garip Dede'nin kimi belgelerde Kızılbaş/Alevi, kimi belgelerde ise Bektaşî olarak zikredilmesi, Devlet nezdinde iki topluluğun da aynı görülmesinden kaynaklanmaktadır. Esasında birbirinden farklı olan bu topluluklar tarihsel süreç içerisinde şartlar gereği iç içe girmişlerdir. Özellikle Safevi Devleti'nin Anadolu'daki tesirinin azalmasından ardından Kızılbaş ocaklarının Erdebil ile bağlantısı zayıflamış ve Kızılbaş dedeleri, dedelik icazetnamelerini Hacı Bektaş Veli Tekkesinin seccadenişinlerinden almaya başlamışlardır. Çelebiler¹⁰ tarafından Kızılbaş/Alevi dedelerine verilen icazetnameler aracılığıyla “Bektaşî Kimliği” farklı boyutlara bürünmüştür. Yıldırım, “Bektaşî Kime Derler” adlı çalışmasında Bektaşî kimliğine yönelik tanımlamaları tafsilatlı bir şekilde ortaya koymuştur (Yıldırım 2010: 23-58).

Garip Dede'nin bir takım asker kaçaklarını ve silahları himayesinde barındırması iddiası, Devlet tarafından güvenlik zafiyeti olarak algılanmış ve tahkikatın araştırma nedenleri arasında zikredilmiştir. Özellikle bölgedeki Ermenilerin bazı taşkınlıklarına yöre ahalisinin tarafgir olması bu denetlemeyi ve şüphecilği arttırmış ve Devlet'in biran evvel harekete geçmesine yol açmıştır. Bu paragraftaki hususa açıklık getirmekte

Fayda vardır ki Kızılbaş/Alevilerin yukarıdaki faaliyetleri kitlesel bir amaç gütmeyen münferit vakalar olup, tüm Kızılbaş/Alevi toplumuna mal edilemez. Bununla birlikte Çakmak, II. Abdülhamid döneminde bazı yerel idarecilerin Ermenilerle Kızılbaş/Alevilerin ittifak içinde oldukları iddiasını dile getiren raporları kaleme aldığını ifade etmiştir. Ancak idarecilerin iddia ettikleri gibi genel bir mutabakat yapılmayarak yerel ölçekte yer yer bazı yakınlaşmaların olma ihtimalinin olabileceğini öne sürmüştür (Çakmak, 2019: 147-156).

Köye yaptırılan okul ve camilerin kuruluş amaçlarının haricinde Garip Dede tarafından farklı maksatla kullanılması Devlet'i rahatsız etmiştir. Nitekim bu cami ve okullar devletin bir politikası doğrultusunda yapılmış ve asıl amaçları dışında kullanılması merkezi otoritenin planını boşa çıkartacaktır. Alevileri Sünnileştirmeyi amaçlayan bu politikanın temel işlevini yerine getirecek olan cami ve okulun devre dışı bırakılması elbette ki siyasi erki rahatsız etmiştir.

6. Garip Dede'nin Soruşturulması

Garip Dede'ye isnat edilen suçların araştırılması için Ankara vilayetinin mektup kalem memuru görevlendirilmiştir. Kendisine vazife tevdi edilen memur, Garip Dede'nin evine misafir gibi giderek iddiaları incelemekle yükümlüdür (BEO 2187/163994). Soruşturma için Ankara vilayeti mektupçusu ile aynı vilayet mektûbi kalemi kâtibî Mustafa Efendi vazifelendirilir. Görevlerini ifa edebilmeleri için Ankara vilayeti mektupçusuna 3000 kuruş, katip Mustafa Efendi'ye ise 1000 kuruş harcırah, 12 Aralık 1903 tarihinde Ankara vilayet bütçesinin harcırah kaleminden tahsis edilir (DH.MKT 800/71).

Ankara ve Konya vilayetlerinin teftiş heyetinin başkanı ve Şura-yı Devlet azası tarafından kovuşturmanın akabinde bir rapor hazırlanmıştır. Rapor da şu bilgiler mevcuttur: Garip Dede'nin köyü olan Camili Kebir köyü, Yozgat ile Çorum sancaklarının hududunda yer almaktadır ve Çorum sancağının Alaca nahiyesine bağlı olup, bu nahiyeye bir buçuk saat mesafededir. Dedekargın aşiretine mensup olan Garip Dede, Alaca nahiyesinde hatırı sayılır bir emlak ve araziye tasarruf etmektedir. Ancak uhdesinde olan emlak ve arazinin vergilerini eksik vermektedir. Köylerin vergi tezkirelerini mükellefine vermeyerek ahaliden fazlaca vergi almaktadır. Yüzlerce adamı Irak ve Anadolu'da ticari faaliyetleri için kullanıp bunları çiftçi olarak kaydettirerek temettü vergisinden kurtarmıştır. Böylece devlet hazinesine gelmesi gereken gelirlerin önüne geçmiştir. Ekonomik boyutun yanı sıra 84 köyü bulunan Alaca nahiyesinin mevcut köylerinin yarısından fazlası "tarik-i nazenin"e yani Bektaşiliğe bağlıdır. Garip Dede, erkek Bektaşilerden "dedelik hakkı" adında 12'şer kuruşluk para almaktadır. Asker kaçaklarını da himaye eden Garip Dede, onları kendi işi için develeriyle Halep, Diyarbakır ve Musul'a göndermektedir. Firariler yetkili kişiler tarafından istenildiğinde ise firarileri geri döndüklerinde teslim edeceği sözünü veren Garip Dede, memurları oyalayarak ertelemektedir. Hükümet tarafından Bektaşî köylerine cami ve ilkokul yapma girişimi olsa da binaların çoğu tamamlanamamış, bitenlere ise imam ve öğretmen

istihdam edilememiştir. Onun içindir ki asıl işlevini yerine getirmeyen binalar, zahire deposu olarak kullanılmıştır. Garip Dede'ye bağlı köylüler kullanılması yasak olan silahlara sahiptir. Garip Dede ve etrafındaki adamlar köy ve kasabalarda her daim silahlı olarak dolaşmaktadır. Hatta 1903 yılının Temmuz ortalarında Garip Dede ve 4 adamı silahlı bir şekilde Çorum'a gelmiştir. Polisler, Garip Dede ve adamlarının silahlarını almaya çalışsa da bunda pek başarılı olamayıp yalnızca 1 adet kara tüfeği alarak, askeri divana teslim etmişlerdir. Garip Dede, bölgede çok nüfuzlu bir kişidir. Öyle ki Garip Dede, Çorum mutasarrıfı olan Paşa'nın İstanbul'dan Çorum'a gelen yeğenini ve Alaca nahiyesine istikbali için gelen paşanın oğlunu evinde 3 gün misafir etmiştir. Misafirin ayrılmasından sonra Garip Dede misafirine 1 Martin Henry tüfeği ile kilim ve halılar hediye etmiştir. Garip Dede ve adamlarının yasaklı olan silahlardan epeyce ellerinde olduğu kanaati yetkililerin zihninde yer edinmiştir. Ayrıca etraftan gelen ihbarlarda Yozgat'ta cereyan etmiş olan Ermeni olaylarında Garip Dede'nin taraf tutarak Ermenilerin safında yer aldığı da ifade edilmiştir. Teftiş heyeti reisi, Garip Dede olayının birçok noktadan dikkate değer olduğu için araştırıldığını vurgulamaktadır.

Teftiş heyeti reisi, hazırladığı raporun son paragrafında Alaca nahiyesindeki Hanefi mezhebine mensup, Müslümanlar hakkında da bazı mütalaada bulunmuştur. Yöredeki Sünnilerin İslami farzlara ve adaba pek uymayarak serbest bir yaşam sürdürdüklerini belirten reis, bu konunun da gözden kaçmaması gereken bir nokta olduğunu vurgular. Ayrıca İslami kuralları yerine getirmeyen Sünni insanların sayısının gün geçtikçe çoğaldığını da ifade etmekten geri durmaz. Hanefilerin bu tarz olumsuz davranışlara bürünmesinde bölgedeki Kızılbaşların etkisi göz ardı edilemezdi (BEO 2176/163165).

7. Garip Dede'nin Trablusgarp'a Sürülmesi

Dâhiliye Nazırı kaleme aldığı yazıda Garip Dede'nin Kızılbaş olduğunu, etrafına bu batıl inanca mensup insanları topladığını ve onlardan çeşitli adlarla paralar aldığını belirttiikten sonra, Alaca nahiyesinde yaşayan insanların çoğunun Kızılbaş olmasından ötürü Garip Dede'nin orada durması durumunda Devlet'e çeşitli manalarda sıkıntı yaratabileceğini vurgulamıştır. Ondandır ki Garip Dede'nin köyünden alınarak Trablusgarp gibi uzak bir diyara sürgün edilmesi talep edilmiştir. Dâhiliye Nazırının talebini Sadrazamın da incelemesi sonucunda padişahın nihai kararıyla 16 Mayıs 1904 tarihinde Garip Dede'nin sürgün edilmesi kesinleşir (İ.DH. 1422/18). Sürgün hususunda iradenin çıkmasının ardından Garip Dede'nin Trablusgarp'a gönderilme işlemi pek hızlı şekilde gerçekleşir (DH.ŞFR 328/115). 29 Mayıs 1904 tarihli belgeye göre Garip Dede'nin öncelikle Ankara'ya gönderildiği belirtilir. Ankara'ya getirilen Garip Dede, Trablusgarp'a İzmir üzerinden devletin bir vapuruyla gelmiştir (DH.MKT.803/26; DH.ŞFR 328/149). 1904 yılının Haziran ayının ilk haftasında ise Garip Dede'nin sürgün edildiğini haber almaktayız (DH.ŞFR 329/2; ZB. 396/36). Garip Dede'ye sürgün yolunda Zaptiye Nezaretine bağlı bir de memur refakat etmiştir¹¹ (DH.MKT.803/26).

II. Abdülhamid döneminde sürgüne tabi tutulan başka Alevi önderler de mevcuttur. Karizmatik liderliği ile Tokat'ta ortaya çıkan Anşa Bacı, oğulları ile damadı şikâyet neticesinde Şam'a sürgün edilmiştir (Selçuk, 2017: 43).

8. Sürgünde Olan Garip Dede'nin Çerkez Muhacir Tarafından Şikâyet Edilmesi

Garip Dede, sürgünde bulunduğu dönemde Hafız İbrahim adlı bir Çerkez muhacir tarafından şikâyet edilmiştir. Hafız İbrahim, Amasya sancağının Mecitözü kazasının Kuduzlar köyünde iskân edilmiştir. Hafız İbrahim dilekçesinde malını ve eşyasını satarak denkleştirdiği 4000 kuruş ile aldığı 120 dönümlük araziye 18 senedir (1889'dan beri) sorunsuz şekilde tasarruf ettiğini belirtmiştir. Arazisinde yaptığı ziraatla ailesinin geçimini sağlayan Hafız İbrahim'in bu toprağına Kuduzlar köyü yakınlarında ikamet eden Dedekargın oğlu Garip (Garip Dede) müdahalede bulunmuştur. Hafız İbrahim'in tanımlamasıyla etrafta zorba ve meşhur olan Garip Dede o esnada hükümetçe sürgüne gönderilmiştir. Ancak sürgün öncesinde Hafız İbrahim'in kimsesiz olmasından faydalanan Garip Dede, Hafız İbrahim'in tapulu arazisini cebren ele geçirmiştir. Garip Dede hükümetin izni olmadan bu arazinin üzerine akrabalarının ev yapmasını sağlamış ve inşa edilen evler neticesinde burası bir nevi köy haline gelmiştir. Kimsesiz ve çaresiz olduğunu bir kez daha yineleyen Hafız İbrahim, Garip Dede'nin kendi arazisinden el çektirilmesini Dâhiliye Nezareti'nden talep eder. Dâhiliye Nezareti tarafından 30 Aralık 1907 tarihinde Sivas vilayetine gönderilen emirde Hafız İbrahim'in elindeki arazisine kimsenin müdahale etmemesini belirtmiştir (DH. MKT. 1221/60).

9. Garip Dede'nin Padişaha Gönderdiği Af Mektubu

Trablusgarp'ta sürgünde olan Garip Dede, affedilmesi için 11 Ocak 1906 tarihinde padişaha bir mektup yazar. Garip Dede mektubunun başlangıcında yeryüzünün halifesi ve cihanın sığındığı kişi olan padişaha bitmez tükenmez ömür ve afiyet ihsan etmesi temennisini dile getirir. Peygamberlerin efendisinin hürmetine duasının kabul edilmesini de ifade eder.

Padişahın kulu olduğunu beyan eden Garip Dede, Ankara vilayetinin Çorum sancağına tabi Hüseyinabad nahiyesinin Camili Kebir köyü ahalisinden ve Dedekargın aşiretine mensup olduğunu vurgular. Mektupta anlatılanlara göre Garip Dede adı geçen köyde her daim ziraatla uğraşmaktadır. Ziraatla meşgul olan Garip Dede, yaptığı tarımsal faaliyet neticesinde hem devletine vergisini vermekte hem de ailesinin geçimini sağlamaktadır. Şer'i ve örfi hukuka bağlı olan Garip Dede, her daim padişaha dua ederek ona gönülden bağlıdır (DH.MKT.803/26). Garip Dede ayrıca 1903 yılının sonlarına doğru nahiyede bulunan Alaca redif taburuna 1 hafta kadar ziyafet verdiğini belirterek vatana, millete ve padişaha bağlılığını vurgulamıştır (Y.MTV. 284/63). Bir kez daha padişahın sadık kullarından olduğunu yineleyen Garip Dede, mazlumlardan olduğunu, zalimlerin zulmünden ilk olarak Allah'a ikinci olarak ise müminlerin

emiri olan padişahın adaletine sığınmaktadır. Kendisinin masum olduğunu söyleyen Garip Dede, arazisine göz diken fesat ve zorba kişilerin kendisine iftira attığını ve bu kişilerin iftiralari her nasıl olduysa kabul edilerek sualsiz bir şekilde Trablusgarp'a gönderildiğini beyan etmiştir. 16 aydır Trablusgarp'ta sürgün hayatı yaşayan Garip Dede, evinin ihtiyaçlarını gidermek için birçok eşyasını satmış, hatta borca girerek sıkıntı içine düşmüştür. Han ve kahvehane köşelerinde kalarak bir hayli perişan olan Garip Dede, kendisi gibi Çorum'da bulunan ailesinin ve ufak çocuklarının da mağdur olduğunu ve ayrıca arazisinin de sahipsiz kaldığını belirtmiştir.

Garip Dede kısaca meramını dile getirdikten sonra durumunun araştırılmasını ve mahkemenin vereceği karara razı olduğunu söyler. Yapılan inceleme sonucunda eğer kanuna karşı yapılmış bir davranışı varsa verilecek olan cezaya da razıdır. Eğer hakikat ortaya çıkmazsa fesat kişilerin iftiralari ve memurların hakikati yansıtmayan tespitleri sonucunda kendisi gurbette sürünmeye devam edecek, ailesi kimsesiz kalacak ve onların rızklarını sağladığı mal ve toprakları mahvolacaktır. Mektubunun sonlarına doğru bir karıncanın incinmesine bile gönlü razı olmayan padişahın böyle bir adaletsizliğe ve mağduriyete göz yummayacağını söyleyen Garip Dede, Allah rızası için bu perişan halinin affedilerek, evraklarının Şura-yı Devlete havale edilmesini istirham eder (DH.MKT.803/26).

10. Garip Dede'nin Sağlık Durumu

Garip Dede, sürgün yaşamı boyunca sağlık problemleriyle karşılaşmış ve bunu da muayene olduğu hekimin raporuyla belgelemiştir. Garip Dede'nin muayenesini yaparak raporunu hazırlayan kişi Sıhhiye müfettişi Tahsin Resmi'dir. Tahsin Resmi hazırladığı raporun ilk cümlesinde padişaha bağlı olarak Garip Dede'nin muayenesini yaptığını belirtir. Muayene sonucunda Garip Dede hakkında şu teşhisleri koyar. 45 yaşlarında olan Garip Dede, zayıf vücutlu ve asi mizaçlıdır. Kansızlık, romatizma ve asabi bir ruh haline bürünme gibi hastalıklara yakalanmıştır. Garip Dede'ye o zamana kadar yapılan tıbbi tedavi ise bir fayda sağlamamıştır. Tahsin Resmi Bey, raporunun sonunda bu evrakı Garip Dede'nin dilekçesine istinaden oluşturduğunu ifade ederek sözlerine son vermiştir (Y.MTV. 284/63). 8 Ocak 1906 tarihinde kaleme alınan rapor neticesinde Garip Dede'nin ruhsal ve fiziksel olarak sağlığının bozuk olduğu göze çarpmaktadır.

11. Ailesinin Garip Dede İçin Af Talep Etmesi ve Garip Dede'nin Affedilmesi

Ailesinin Garip Dede'nin affedilmesine yönelik ilk talebi 9 Kasım 1904 tarihine aittir. Yani Garip Dede'nin 3-4 aylık bir sürgün zaman diliminden sonra aile hukuki yolla Garip Dede'nin bağışlanması için mücadeleye başlar. Aile, çektiği telgrafın ilk cümlesinde 100 senedir Garip Dede'nin ailesinin ve Garip Dede'nin padişaha duacı olduklarını ama bazı kötü niyetli kişilerin tesirleriyle Garip Dede'nin Trablusgarp'a gönderildiğini ifade eder. Ailenin 100 senedir Dedekargın aşiretinin padişaha bağlı olduğunu söylemesi Garip Dede'nin mensup olduğu aşiret üyelerinin 1800'lerin başın-

dan itibaren Devlet'le iyi ilişkiler içinde olduğu kanısını savunmamızı sağlayabilir. Mektubun devamında aile hem atalarının hem de bugünkü Dedekargın hanedanının samimiyetle Devlet'e bağlılığını bir kez daha vurgular. Ailenin burada özellikle "hanedan" kelimesini kullanmasının altında hem ocakzade hem de aşiret lideri olmalarından ötürü köklü bir yapıya sahip olduklarını vurgulama isteği olabilir. Dedekargın hanedanının şimdiye kadar kötü bir olayla adı anılmamış ve namusuna leke gelmemiştir. Aile, Dedekargın hanedanının başına gelen böyle üzücü bir olayı kaderin bir cilvesi olarak kabullenmiştir. Garip Dede'nin vatanından sürgün edilmesi günahsız ve kusursuz olan ailesinin de yetim kalmasına sebebiyet vermiştir. Garip Dede'nin sürgününe müteakip, acı olaylar Dedekargınlıların peşini bırakmamıştır. Garip Dede'nin sürgüne yollanmasının hemen akabinde amcası ve amcasının çocukları vefat etmiştir. 15.000 kuruşu aşkın bir meblağı vergi olarak ödeyen Garip Dede'nin kendisi ve yakınlarının olmamasından dolayı malları sahihsiz kalarak onun bunun eline geçmiştir. Aile mektubun sonunda Garip Dede'nin padişaha aykırı bir hareket içerisinde bulunmadığının hükümetçe anlaşıldığından af talep eder. Aile padişahın başı için gözyaşlarıyla Garip Dede'nin vatanına dönmesine dile getirir (DH. MKT. 803/26)

İkinci af talebi ise 1906 yılında yapılmıştır. Zübeyde Hanım, eşi Garip Dede'nin affedilmesi için Dâhiliye Nezaretine 14 Haziran 1906 tarihinde bir mektup göndermiştir. Zübeyde Hanım eşi Garip Dede'nin Camili Kebir köyünün hanedanından olduğu belirterek yazısına başlar. Zübeyde Hanım, Garip Dede'nin bundan 2 yıl önce Alaca nahiyesindeki 1000 kişiden oluşan silahlı redif taburuna ziyafet verdiğini, bu taburun 4 gün sonra nahiyeden ayrılması anında ise kurbanlar kesip, şerbetler dağıttığını vurgulamıştır. Garip Dede'nin hizmet ve sadakatine karşı Osmanlı Devleti tarafından kendisine "rütbe-i salise"¹²³ unvanı verilerek ödüllendirilmiştir (Y.MTV. 288/80). Bu rütbe kendisine, Yıldız Sarayı baş kitabete dairesi tarafından 15 Aralık 1903 tarihinde tevdi edilmiştir (İ.TAL 319/60). Garip Dede'nin ailesinin ifadesine göre art niyetli bazı kişilerin gerçeği yansıtmayan iddiaları neticesinde Garip Dede Trablusgarp'a sürgün edilmiştir. Garip Dede'nin mağduriyetine yönelik hem Ankara hem de Trablusgarp vilayetlerine yönelik talepler aktarılsa da bu girişimler beyhude olmuştur. Garip Dede'nin sürgünde olmasından dolayı 10 bin liralık malı başkasının eline geçmiştir. 10'u aşkın kişiden oluşan ailesiyle birlikte aç ve açıkta kaldıklarını da ilave eden Zübeyde Hanım, perişan bir durumdadır. Zübeyde Hanım, tüm bu sebeplerden dolayı eşi Galip Bey'in(Garip Dede) affedilmesini istemiştir (Y.MTV. 288/80).

Garip Dede'nin affedilmesine yönelik daha öncede bir talep olduğu için Trablusgarp'tan Garip Dede'nin ahvaline yönelik malumatlar 1906 senesinin başında gelmiştir. 3 Ocak 1906 tarihinde Trablusgarp vilayetinden Garip Dede'nin durumu hakkında rapor gönderilmiştir. Raporda Garip Dede'nin Trablusgarp'a geldiği günden itibaren teftiş ve takip edildiği, memleket değişikliğine uğradığı için türlü sıkıntılar yaşayarak mağdur olduğu ve her daim padişaha duacı ve bağlı olduğu belirtilmiştir (Y.MTV. 284/63). Böylece Trablusgarp'tan gönderilen raporda Garip Dede'nin lehine yönelik ifadeler yer almıştır.

Af taleplerinin peş peşe gelmesi ve en son Zübeyde Hanım'ın dilekçesine binaen konu Dâhiliye Nezaretine gelerek burada mütalaa edilmiş ve şu kanılara varılmıştır. Padişahın iradesi sonucunda Zaptiye Nezareti aracılığıyla iki yıl önce Trablusgarp'a gönderilen Garip Dede'nin hastalığı bu süre zarfında ilerlemiş ve ayrıca ailesi de perişan halde kalmıştır. Garip Dede, tıp raporuyla birlikte af dilekçesini sunmuştur. Garip Dede'nin hem sağlık durumu hem de mevcut hali takip ve teftiş edilmiştir. Trablusgarp vilayetinden gelen yazı doğrultusunda Garip Dede'nin padişaha karşı bağlı olduğu kanaati ifade edilmiştir. Daha önce 17 kişilik ailesinin imzasıyla affedilmesi istenen Garip Dede'nin durumu 12 Temmuz 1906 tarihinde Dâhiliye Nazırınca tekrar gündeme alınmıştır (Y.MTV. 288/80).

Zübeyde Hanım'ın bu dilekçesine binaen Garip Dede hakkında 19 Ağustos 1906 tarihinde tahkikat yapılmasına karar verilmiştir. (İ.HUS 144/25; BEO 2894/217011).

Adalet terazisinin şaşmaması için Garip Dede hakkında memleketinde yeniden başlatılan soruşturma da Garip Dede'nin lehine doğacak kararlar çıkmıştır. Soruşturma da Garip Dede'nin 250 hane civarında olan Dedekargın Türkmen aşiretinin ağalarından ve bu aşiret arasında hatırı sayılır bir kişi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Alaca nahiyesinden Rumeli'ne gitmek üzere olan redif taburunun 1 hafta müddetle karnını doyurması ve ikramlarda bulunmasından dolayı kendisine rütbe-i salise unvanı verilmiştir. Kendisine bu rütbenin verilmesinin ardından Garip Dede'yi çekemeyen kişilerce şikâyete tabi tutulduğu ve sürgün edilmesini gerektirecek bir durumun olmadığı anlaşılmıştır. Hakikatin ortaya çıkmasının ardından Garip Dede'nin kefalet karşılığında sürgününün sona ermesine ve vatanına dönmesine 6 Eylül 1906 tarihinde karar verilmiştir (BEO 2905/217828). Alınan karar 24 Eylül 1906 tarihinde Trablusgarp vilayetine tebliğ edilerek Garip Dede'nin memleketine gönderilmesi emredilmiştir (BEO 2915/218586; BEO 2929/219633).

12. Sonuç

19. yüzyılda Çorum'un Alaca kazasında ikamet eden Garip Dede, devlet tarafından çeşitli suçlamalarla itham edilmiştir. Özellikle Garip Dede'ye isnat edilen suçlar arasında vergi kaçırmak, asker kaçaklarını barındırmak, taliplerinden çeşitli adlar altında para almak, okul ve cami gibi binaları amacı dışında kullanmak gibi başlıklar bulunsa da esas kaygının Garip Dede'nin isyan ederek ahaliyi yoldan çıkarma ihtimalinin var oluşudur. Garip Dede, devletin bu suçlamalarıyla yargılanarak Trablusgarp'a sürgün edilmiştir. Ancak ilk günden itibaren suçsuzluğunu dile getiren Garip Dede, masumiyetini ispat etmek ve siyasi otoriteyi buna ikna etmek için çaba sarf etmiştir. Gerek Garip Dede'nin gerekse ailesinin her iki koldan yetkili organlar üzerinden verdikleri mücadele, Garip Dede'ye özgürlük kapısını aralamıştır. Bu girişimler devletin Garip Dede'nin durumunu yeniden gözden geçirmesine yol açmıştır. Özellikle sürgün öncesinde Garip Dede'nin kendi bütçesinden günlerce devletin askerinin iâşesini karşılaması ve bu hizmetine karşılık olarak da rütbe ile mükafatlandırılması affedilme nedenlerinin en başında gelmiştir. Şüphesiz ki Garip Dede'nin masumiyetinin

ve iftiraya uğradığının anlaşılması devletin uygulamış olduğu yanlış yaptırım kararından geri adım atmasını sağlamıştır. Her ne kadar yanlış karardan dönülmüş olsa da yaşanan bu süreç hem Garip Dede'yi hem de ailesini maddi manevi yönden olumsuz etkilemiştir.

Garip Dede özelinde II. Abdülhamid'in Kızılbaş/Alevi siyasetinde zihnimizde bir kanı oluşmaktadır. Özelde bir Alevi dedesi hakkında yapılan tahkikatlar aslında II. Abdülhamid'in Kızılbaş/Alevilere karşı nasıl bir tavır takındığının da ipuçlarını vermektedir. Garip Dede'nin yanı sıra Aleviler hakkında verilen genel hükümler bu bakış açısını ortaya koymaktadır. Bu dönemde Alevilik/Kızılbaşlık geçmiş yüzyıllardan farksız olarak batıl bir inanç olarak tanımlanmaya devam etmiştir. Fakat önceki yıllardan farklı olarak özellikle bu dönemde Alevileri Sünnileştirebilmek için yoğun çaba sarf edilerek değişik metotlar uygulanmaya çalışılmıştır. Bilhassa Alevi köylerine cami ve okul yaptırma politikası en önde gelen uygulamalardan birisi olmuştur.

Bu çalışmada ortaya çıkan diğer bir husus hala günümüzde bile kavram kargaşasına yol açan Alevi ve Bektaşî terminolojisinin birbirine karıştırılması durumudur. Devlet bürokrasisi tarafından kaleme alınan metinlerde Garip Dede ve talipleri yeri geldiğinde hem Bektaşî hem de Kızılbaş/Alevi kimliği ile tanımlanmıştır. Esasında bu iki topluluğun birbirinden farklı olduğu bilinmesine rağmen devlet algısında aynı görülmüş olmalı ki resmi yazışmalarda iki kavram birlikte kullanılmıştır. Muhakkak ki Erdebil tekkesinin Anadolu'daki nüfuzunun azalmasının ardından bazı Kızılbaş dedelerinin Hacı Bektaş'tan icazet almaları Kızılbaş/Aleviler ile Bektaşîleri aynı çatı altında buluşturmuş ve bu da iki kavramın birbirine karıştırılmasına sebebiyet vermiştir. Ancak 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasının ardından Bektaşîliğin de yasaklanmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'ndeki siyasi irade için Bektaşîler ve Kızılbaşlar/Aleviler "itikadları bozuk" topluluk olarak kabul görmüştür. İşte bu durum da metinlerde iki kavramın birbirinin yerine kullanılmasına yol açmıştır.

Sonnotlar

- 1 Bu çalışmanın meydana gelmesinde her türlü desteğini esirgemeyen Garip Dede'nin torunu Hüseyin Dedekargınoğlu'na müteşekkirim.
- 2 Çakmak, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yapılan nüfus sayımlarında Kızılbaşların ayrı bir kategoride değerlendirilmeyerek Müslüman başlığı altında kayıt edildiklerini vurgulamıştır. Bunkaki esas amaç ise dış dünyaya karşı Kızılbaş/Alevileri Müslüman nüfus olarak gösterme çabasıdır. II. Abdülhamid döneminde Kızılbaş nüfusunu kısmen tespit eden belgelere mahalli idarecilerin kaleme aldıkları vesikalardan ulaşılmaktadır. Ayrıca ülkede bulunan yabancı uyruklu gezginler ve diplomatların raporlarında da Anadolu'daki Kızılbaş nüfusa yönelik malumatlar yer almaktadır (Çakmak, 2019: 281-305).
- 3 Karademir, II. Abdülhamid'in uygulamaya çalıştığı Panislamizm'i birçok açıdan Pan-Sünni karaktere sahip olduğunu ileri sürmüştür. II. Abdülhamid'in Sünni şeyhlere teveccüh göstermesi ve köylere Nakşî tekkelerini açtırmaya çalışması bu politikanın emarelerindedir. Osmanlı Devleti, Sünnilik/Hanefilik vurgusunu yaparken bunu birazda müebir sebeplerden ötürü yapmıştır. Çünkü Hanefilik Hilafetin Araplara daha dar çerçevede sadece Kureys'e ait olduğu anlayışını sert bir şekilde reddediyordu. Böylece Hanefilik Osmanlı Hilafetine meşruiyet de sağlıyordu. Bu özelliğinden dolayı II. Abdülhamid diğer Müslüman unsurlarının da katılımını arzulamakla beraber özelde bir Sünni Birliğini hedeflemişti. Dönemim İstanbul'da bulunan İran elçisi kaleme aldığı bir yazıda Osmanlı Devleti'nin doğusunda bir İslam birliği

- kurmak amacıyla olduğunu ve birliğin içindeki egemen zümrenin de Sünni Müslümanlardan oluşacağını belirtmiştir (Karademir, 2014: 372-73, 384-385); II. Abdülhamid tarikatlar içinde en Sünni olanları desteklemiştir. Abdülhamid, Kitabü'l-Akaid adı altında Sünni İslamı anlatan el kitabı hazırlatarak imanı ve ibadeti tek tipleştirmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde Sünni İslam'a yapılan vurgu Osmanlı Müslümanlarını birleştirmenin ve dolayısıyla imparatorlukta toplumsal perçinliği güçlendirmenin aracı olduğu görülmüştür (Georgeon, 2006: 232, 314, 315).
- 4 Hüseyin Dedekargınoğlu, aşiret (Dedekargın) ve ocak (Dede Garkın) için iki farklı kullanım olması yönünde öneride bulunmuş ve bizde çalışmamızda bu hususu dikkate alarak aşiret için "Dedekargın" ocak içinse "Dede Garkın" ifadelerini kullandık.
 - 5 Köyün adı diğer vesikalarda Büyük Camili, Cami-i Kebir, Büyükcamili, Camili ve Dedekargın şeklinde de geçmekte olup, metin içinde tutarlılığı sağlamak adına Camili Kebir ismi kullanılmıştır.
 - 6 Garip Dede'nin ikinci eşinin metindeki adı Maide olarak okunmuştur. Ancak Hüseyin Dedekargınoğlu bu kişinin adının Kimye-Kimya olduğu bilgisini bizimle paylaşmıştır.
 - 7 Şahin, Alevi toplumunda ailenin çocuğunun olmaması dışında çok eşliliğe pek rastlanılmadığını belirtmiştir. Alevilikte tek eşlilik esas olup, çok eşliliğe karşı çıkılıp ve hoş görülmezdi. İkinci evlilikte kadının rızası alınmadan kesinlikle evlilik gerçekleşmezdi. Bazı durumlarda kadının rızası alınsa dahi ikinci evliliği yapan şahsın düşkünlüğünü ortadan kaldıracak bir mazeret olarak kabul edilmezdi (Şahin, 2011: 280-81).
 - 8 Hüseyin Dedekargınoğlu, Dedekargın-Büyükcamili köyünde doğmuş olan bir kişinin eski nüfus cüzdanı örneğini paylaşmış, 03.04.1975 tarihli bu vesikada köyün adı Dedekargın olarak kaydedilmiştir.
 - 9 Garip Dede'nin evinde yapılan aramada yukarıda zikredilen miktarda silah ve mühimmat bulunmamış, sadece doksan dokuz fişek ile bir Martin tüfeği ele geçirilmiştir. Garip Dede tüfek ve fişeklerini H.1297 (1879/1880) senesinde Yozgat redif taburunun askerlerinden olan Sarımbey köylü Hasan'dan bedelini ödeyerek aldığı beyan etmiştir.
 - 10 Hacı Bektaş Veli'nin soyundan geldiğini iddia eden ve gerek bir kısım tarikat müntesipleri tarafından gerekse de Osmanlı yöneticileri tarafından tanınıp kendilerine her türlü saygının gösterildiği kişiler ise "çelebi" unvanıyla anılmışlardır. Osmanlı Devleti döneminde Çelebiler için bkz. (Özlü, 2015: 507).
 - 11 Arşiv vesikalarının yanı sıra Hüseyin Dedekargınoğlu, Garip Dede'nin sürgünü esnasında kendisine karısı Zübeyde, oğlu Hüseyin'in ve bir de hizmetkârının eşlik ettiğini belirtmiştir. Hatta oğlu Hüseyin'in çocuğu olmadığı için bir müddet burada tedavi gördüğünü de ifade etmiştir.
 - 12 Mülkiye rütbelerinden birinin adı olan salise, askeri rütbelerden Binbaşısıya denk gelmekteydi. Bu rütbe ilk olarak memuriyete mahsus olarak 1832-33 senesinde ihdas edilmişse de zamanla memuriyetle olan alakası kaldırılmış ve memuriyetle birlikte herkese verilmeye başlanmıştır (Pakalın, 1983: 104).

Kaynaklar

I. Sözlü Kaynaklar

Kaynak Kişi (KK): Hüseyin Dedekargınoğlu (Dede Garkın Ocağı Dedesi)

II. Yazılı Kaynaklar

1. Arşiv Vesikaları (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi)

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)

1647/123495; 2894/217011; 2915/218586; 2929/219633; 2905/217828; 2176/163165; 2187/163994.

Dahiliye Mektubi Kalemî (DH.MKT.)

800/71; 803/26; 1221/60; 2466/107; 2482/77.

Dahiliye Şifre Kalemî (DH.ŞFR)

328/115; 328/149; 329/2.

İrade Dâhiliye (İ.DH)

1382/41; 1422/18.

İrade Hususi (İ.HUS)

144/25.

İrade Taltifat (İ.TAL)

319/60.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.)

288/80; 284/63.

Zabtiye (ZB)

396/36

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Akpınar, Alişan. (2015). “II. Abdülhamid Dönemi Devlet Zihniyetinin Alevi Algısı”. *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşılık Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*. İstanbul: İletişim Yayınları, 215-225.

Alandağlı, Murat. (2015). “Kızılbaşlara Dair İki Rapor: 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı İdarecilerinin Gözüyle Kızılbaşlar”. *Kızılbaşlık Alevilik Bektaşılık Tarih-Kimlik-İnanç-Ritüel*. İstanbul: İletişim Yayınları, 227-244.

Çakmak, Yalçın. (2019). *Sultanın Kızılbaşları II. Abdülhamid Dönemi Alevi Algısı ve Siyaseti*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çerkes Ethem. (1993). *Anılarım*. İstanbul: Berfin Yayınları.

Dedekargınoğlu, Hüseyin. (2012). *Dede Garkın Süreğinde Cem*. Ankara: Yurt Yayınları.

—. (2016). “Çorum ve Çevresinde Dede Garkın Mürşid Ocağı ve Talip Toplulukları”, *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. 1, Çorum*.

Deringil, Selim. (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*. İstanbul: Doğan Kitap.

Eraslan, Cezmi. (2011). “II. Abülhamid ve Osmanlı Devleti’nin İslam Birliği Siyaseti”, *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid C. 1*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 419-429.

Georgeon, François. (2006). *Sultan Abdülhamid*. Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Homer Kitabevi.

Karademir, Nihat. (2014). *Sultan Abdülhamid ve Kürtler*. İstanbul: Nûbihar Yayınları.

Maden, Fahri. (2013). *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları*. Ankara: TTK.

Örs, Orhan. (2019). *Aşiretçilik, Milliyetçilik ve İslamcılık Kavşağında Osmanlı’nın Kürt Siyaseti (1876-1909)*. İstanbul: Nûbihar Yayınları.

- Özlu, Zeynel. (2015). "Osmanlı Döneminde Hacı Bektaş Veli Sülalesi: Çelebiler". *Bellekten* 285, 501-530.
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* 3. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Selçuk, Ali. (2017). *Anşa Bacılı Ocağı*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Selçuk, Hava. (2011). "XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Alevi Toplumuna Bakışı (Ordu Örneği)." *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59, 71-90.
- Şahin, Mehmet Kenan. (2011). "Alevi Geleneğinde Toplum ve Aile Kavramı". *Kelam Araştırmaları* 9, 263-284.
- Yıldırım, Rıza. (2018). *Geleneksel Alevilik İnanç İbadet Kurumlar Toplumsal Yapı Kolektif Bellek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- . (2010). "Bektaşî Kime Derler?: "Bektaşî" Kavramının Kapsamı ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 55, 23-58.
- Yıldız, Hatip-Ayhan, İsmail. (2016). "Osmanlı Yenileşme Döneminde Çorum Sancağı'nda Temel Eğitim", *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu Bildiriler Kitabı* C. 1, Çorum.
- Yılmaz, Eray. (2018). "II. Abdülhamit Döneminde Bektaşî Meselesi (1876-1908)". *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 17, 97-117.